

PARLAMENTONUN FESHİYLE İLGİLİ BİR DAVA

Dr. Mehmet TURHAN

Siyasal sistemlerde anayasa mahkemelerin oynadığı önemli rollerden biri, çeşitli devlet organları arasında siyasal iktidarın sınırının belirlenmesi olmaktadır. Bu konuda ilk akla gelen federalizmin kabul edildiği ülkelerde federe devletlerle federal devlet arasındaki sınırların saptanması olmaktadır. Federalizm önemli hukuki sorunlar yaratmakta ve anayasa mahkemelerine bu sorunların çözümünde büyük görevler düşmektedir. Ulusal düzeyde ise, hukuki açıdan yasama ve yargı kuvvetlerinin birbirleri arasındaki ilişkilerde sınırın saptanması olayıyla karşılaşmaktayız.

Bunlardan yasama ve yürütme otoriteleri arasındaki ilişkilerdeki sınırlarla ilgili sorunlar doğal olarak başkanlık rejimlerinde parlamenter rejimlerde olduğundan daha çok tesadüf edilir. Parlamenter demokrasilerde yürütmeyle yasamayı birbirinden ayıran çizgi başkanlık rejimlerinde olduğundan daha bulanıktır. Parlamenter rejimlerde yürütme organının başı olan başbakan hem parlamentonun bir üyesi hem de parlamentoca seçilen bir kişidir. Aynı biçimde başbakanla birlikte bakanlar kurulunu oluşturan bakanlar da parlamentonun üyeleri olup, aynı anda hem yasama hem de yürütme görevini yaparlar. Parlamenter rejimlerde, anlattığımız nedenlerden ötürü, yasamayla yürütme birbiriyle daha fazla bir uyum içinde olma eğilimi göstermektedirler. Bunu gerçekleştiren de, başbakanla bakanlar kurulunun parlamentonun gerçek liderleri olmalarıdır. Tüm bunlara karşın, çevirisini sunduğumuz davada görüleceği üzere, bazı ihtilâflar heran çıkabilmektedir. Bu tür ihtilâfların anayasa mahkemeleri yoluyla çözümünü yoluna az rastlandığından, Japon Yüksek Mahkemesinin fesih konusundaki kararı oldukça ilginç bir örnek sayılabilir.

I. JAPON YÜKSEK MAHKEMESİNİN KARARI (1)

Japon anayasası parlamenter hükümet sistemini kabul etmiştir. Fakat Anayasada Diet'i fesh edip yeni seçimlere gitmeyle ilgili çok az hüküm vardır. Ağustos 1952'de Başbakan Yeshida'nın isteği doğrultusunda İmparator Temsilciler Meclisini fesh eden ve yeni seçimlerin tarihini saptayan bir emirname yayınladı. Muhalefet partisinin bir üyesi Yüksek Mahkemeye bu konuyu götürerek emirnamenin anayasaya aykırı olduğuna karar verilmesini istedi. Bunun üzerine Yüksek Mahkeme 15 Nisan 1953'de şu kararı verdi.

HÜKÜM : Dava reddedilmiştir.

GEREKÇE... Bu dava şu anki Mahkemenin her türlü yasanın, emrin ve resmi işlemlerin hem ilk derece hem de temyiz merci olarak anayasaya uygunluğuna karar vermesi gereken tek bir anayasa mahkemesi niteliğine sahip olduğu varsayımına dayanılarak Yüksek Mahkeme'nin Yargıçlar Heyeti'ne getirilmiştir.

Fakat hali hazırdaki hukuk sistemimizde yalnızca adalet mahkemeleri kurulmuştur; ve anayasaya uygunluğun denetlenmesi hakkı olarak bilinen hak (ancak) ilgili taraflar arasındaki somut hukuki ihtilâflarla sınırlı olmak üzere yüksek veya ilk derece mahkemeleri tarafından kullanılır. Bu söylenenlerden çıkması gereken anlam, Anayasanın 81. maddesinin, bu mahkemenin aynı zamanda, anayasaya uygunluk denetimi hakkında doğal olarak sahip olan hem ilk derece hem de genel olarak üst derece bir temyiz mercii niteliğinde bir anayasa mahkemesi olarak yorumlanamayacağıdır.

Bu karar Yargıç Mano'nun ek oy yazısı dışında oy birliği ile kabul edilmiştir.

Yargıç Mano'nun ek oy yazısı.....

Yargıç olarak Anayasayı koruma ve sayma sorumluluğu ta-

(1) Bu karar için bakınız jonh M. Maki, ed., *Court and Constitution in japon: Selected Supreme Court Decisions*, 1948 - 1960. University of Washington Press, 1964. çeviri Walter F. Murphy ve Joseph Terenhaus, *Comparative Constitutional law*, St. Martin's Press, New York, 1977'den yapılmıştır .

şımam ve Temsilciler Meclisinin feshi sorununun, Japon siyasal yaşamının bu günü ve geleceği açısından, çok büyük... bir öneme sahip olması nedeniyle burada yıllardır bu konuda geliştirdiğim düşüncelerimi aktarmak istiyorum. Çok açık sözlü davranmam gerekirse, hali hazırdaki olayda olduğu gibi fesih Anayasaya aykırı olduğunu düşündüğümü belirtmem gerekir.

Anayasa, Temsilciler Meclisiyle ilgili olarak «fesih» kelimesini yalnızca madde 7. ve madde 69. da kullanmaktadır...

I. Anayasanın 69. maddesi ...«Eğer Temsilciler Meclisince bir güvensizlik oyu geçer veya bir güven istemi reddedilirse, Temsilciler Meclisi on gün içinde fesih edilmediği takdirde, kabine toptan istifa eder» demektedir... (B)u koşul gerçekleştiğinde kabinenin Temsilciler Meclisini fesih edebileceği konusunda ne bir şüphe ne de bir tartışma olabilir... Bununla beraber, bu feshin kabulunun nedeni kuvvetler ayrılığı ilkesinin ışığı altında fesih yetkisinin doğal olarak kabineye verilmesi değildir; çünkü fesih hakkının, zorunlu olarak yürütme iktidarına bağlanması gereken bir nitelik olduğu söylenemez...

Her şeyden önce, fesih hakkının kuvvetler ayrılığı ilkesine ters düştüğünü ve devlet iktidarının denge ve denetim ilkesine bağlı olarak tanındığı gerçeğini aklımızdan çıkarmamalıyız.

II. Bundan sonra madde 7. «İmparator, kabinenin tavsiyesi ve onamasıyla, halk adına devletle ilgili konularda şu işlemleri yapar» dedikten sonra üçüncü sırada «Temsilciler Meclisinin feshi» yer almaktadır. Bu hükme dayanarak bir çok kişi kabinenin... hukuki ve anayasal olarak her zaman Temsilciler Meclisini fesh edebileceği yorumunu yapmaktadır...

...Anayasanın 1. maddesi Japon milletinin egemenliğinin Japon hakkında olduğu ilkesini getirmekte ve İmparatorun halkın birliğinin ve milletin bir sembolü olduğunu söylemektedir. Madde 3'de «Devletle ilgili konularda İmparatorun bütün işlemlerinde Kabinenin tavsiye ve onaması aranır ve Kabine bunlardan sorumludur» demektedir ve Madde 4. fıkra 1. «İmparator bu Anayasada belirtilmiş olan Devletle ilgili konularda bir işlemde bulunabilir ve hükümetle ilgili yetkilere sahip değildir» koşulunu getirmektedir. Bu nedenle devletle ilgili konularda hükümetin «kabinenin tavsiye ve onaması»nın aranması koşulu zaten madde 4'de katı ve kesin bir biçimde konduğundan madde 7'deki «Kabinenin tavsiye ve onaması ile» söz söylenmesi de olabilecek; fakat ihtiyaten yapılmış bir tekrardan ibarettir.

Anayasamız kuvvetler ayrılığı ve denge ve denetim mekanizmaları gibi iki büyük ilkenin temeli üzerinde durmaktadır. Anayasal bir sisteme dayanan herhangi bir ülkenin anayasası diktatörlüğe dayanan veya mutlak hükümet biçimlerinin kurulmasına engel olur... ve aynı zamanda gereksiz olarak iktidarın tekleşmesine ve toplanmasına önler. Yine halkın temel hak ve özgürlüklerini koruyup toplanmasını önler. Yine halkın temel hak ve özgürlüklerini korumak için, yalnızca yönetme iktidarını bölmekle kalmaz aynı zamanda bu bölünmüş iktidarı kullanmak için kurulmuş organların bağımsız ve ayrı olmalarını da sağlar.

Bunlara ek olarak denge ve denetim mekanizmaları da benimsenmiştir. Bu yukarıda sözü geçen organlar arasındaki iktidarın eşitliğini sürdürmek ve hepsini birden sınırlayabilmek için düşünülmüş bir mekanizmadır... Bu mekanizmanın kurulmuş olmasının nedeni kurulmamış olması halinde hükümetin pürüzsüzce işlemesinin güç olması veya eğer yalnızca kuvvetler ayrılığı... izlenseydi özerkliğin kötü yanlarının ortaya çıkıp gelişecek olmasıdır. Örneğin, yasama organından çıkan yasaların ve yürütme organı tarafından yapılan işlemlerin Anayasaya uygunluğunu denetleme görevi mahkemelere; yargıçlar hakkında ceza davası açma hakkı (İmpeachment) yasama organına verilmiştir... ve genel olarak yargıçların atanması kabinece gerçekleştirilmektedir... Bu nedenle, bunun böyle olması ister kuvvetler ayrılığı ister denge ve denetim mekanizmaları nedeniyle olsun, Anayasa tarafından devlet organlarından birine verilen otoritenin işlemde bulunabileceği olan sınırlanmıştır... Bundan dolayı Anayasanın temel ilkesi anayasal olarak bölünmüş olan devlet organlarının iktidarlarının karşılıklı olarak özerk olması ve birbirine karışmamasıdır.

Eğer devletin bir organına ait olan hükümet iktidarının keyfi olarak devletin öbür organlarına karışması mümkün olsa idi, öbür ikisinin iktidarının gereksiz ve aşırı bir biçimde o tek bir organda toplanması olayı ortaya çıkabilirdi ve bunun sonucunda Anayasanın en büyük amacı da, diktatörlüğe dayanan ve mutlak hükümet biçimlerinin reddi... ve halkın özgürlüklerini ve insan haklarını koruma, ayaklar altında çığnenebilirdi.

...En önemli olan nokta böyle bölünmüş olan iktidarın her özerk organca ve öbür organların müdahalesi olmadan bağımsızca kullanılmasıdır. Ulusal Diet'e başbakanı belirleme yetkisi verilmiştir (madde 67); fakat kuvvetler ayrılığı ilkesi açısından, Diet kabineyi toptan istifaya zorlayamayacağı gibi, başbakanın görevine de son

veremez. Aynı şekilde, kuvvetler ayrılığı ilkesi açısından, kabine Temsilciler Meclisini fesh edemez.....

Bundan sonra da, soruna denge ve denetim mekanizması ilkesi açısından bakalım...

Anayasal olarak, yürütme iktidarı kabineye verilmiştir (madde 65)... Temel olarak idari niteliğe sahip olanlara ek olarak kabineye verilmiş olan yetkiler, Madde 6. fıkra 2, Madde 69. 80 ve ve başkalarında... özellikle belirtilmiş olanlar dışında, ana hatlarıyla Madde 73.'de belirtilmiştir.

Bununla birlikte «Temsilciler Meclisinin feshi»... madde 73.'de kabinenin yetkisine verilmemiştir. Madde 69.'da bazı koşullar gerçekleştiğinde kabine Temsilciler Meclisini feshedebilir. Netice itibarıyla, denge ve denetim ilkeleri açısından konuşmak gerekirse, Temsilciler Meclisinin feshinin, Madde 69.,da belirtilen koşullar dışında, kabinenin yetkisine bırakılmadığı sonucuna varmamız gerekir.

...Yürütme iktidarının, her modern ulusta her geçen yılla birlikte, güçlenmesi ve genişlemesi tüm uygar ülkelerde ortaya çıkan ortak bir olgudur. Aynı şekilde, bu bizim ülkemiz için de geçerlidir. ...Bu mutlak yürütme iktidarı modern ulusların yapısında kocaman bir Leviathan gibi yer almaktadır.

Anayasamız tarafından yürütmeye verilen gerçek iktidarın miktarı kendiliğinden zaten geniş ve güçlüdür...

...Buna ek olarak eğer... kabinenin Temsilciler Meclisini fesh etme yetkisine sahip olduğu kabul edilecek olursa, o zaman kabinenin başı olan, başbakan yasam organı üzerine fazlasıyla büyük bir denetim yetkisi kullanabilecek bir duruma geçecektir.

Esasında, Ulusal Diet egemen halkın temsilcilerinin heyet halindeki bir yapısıdır ve doğal olarak da, devlet iktidarının en yüksek organıdır (Madde 41). Öbür yandan, başbakan Ulusal Diet tarafından... belirlenir (Madde 67) ve kabine yürütme iktidarını kullanırken Diet'e karşı birlikte sorumludur (Madde 66). ...Diğer bir deyişle, Ulusal Diet emreden ve kabine emri yerine getirendir.

Bununla birlikte, eğer... kabine hukukî olarak tam bir serbesti içinde ve her an Temsilciler Meclisini fesh edebilirse, hesap vermeye çağrılan bir kabine Temsilciler Meclisini fesh edebilecektir... ve bunun sonucukabinenin yakışık almayacak bir biçimde hukukî sorumluluktan kaçması olacaktır. Bu... aşırı biçimde alt üst ilişkisinin tersine çevrilmesidir.... Böyle bir tersine çevrilme olursa, tem-

sili demokratik hükümetin temeli sallanacaktır ve Temsilciler Meclisinin varlığı durmak bilmez bir rüzgâr karşısında kandilin ışığı gibi titreyerek yanacaktır. Kabinenin yaşam ve öldürme gücüne sahip bir kılıç kullanabildiği bu koşullarda Ulusal Diet'in bağımsızlığı ve otoritesi nerede kalır?.

Böyle bir durumda nasıl kötü sonuçlar çıkacağıyla ilgili bir örnek bulabilmek için bu denli uzağa gitmemize gerek yoktur..... Eğer yasama organı zayıfsa zalim hükümet her zaman ortaya çıkacaktır... Eğer yasama organı güçlüyse demokratik hükümet gelişecektir. Yasamanın gerçekten güçlü olması zalim hükümetlerin ortaya çıkmasına karşı en iyi önlemdir. Ayrıca, demokratik hükümetlerde seçimler fırsat eşitliği temel fikrine dayanır...

Sürpriz fesih hükümette bulunan partiye muhalefet partisi karşısında haksız bir üstünlük verecektir. Böyle bir sakatlığın bulunduğu koşullarda yapılan seçimler... halkın iradesinin doğru olarak ifade edilmesini imkansız kılacaktır. Gerçek demokratik hükümet halkın iradesinin doğru ifade edilmediği seçimlerle sağlanamaz...

...Bu noktanın nasıl kusurlu olduğunu da göstermek gerekir. Fakat sakince ve hislerimize mağlup olmadan. Büyük bir afetin derinliklerine sürüklenmiş ve İkinci Dünya Savaşında çok büyük bir sınavdan geçmiş olan halkımız diktatörce ve zalim hükümetlerden korktuğu ve nefret ettiği denli başka hiçbir şeydan nefret etmemekte değil midir? Diktatörce ve zalim hükümeti kolayca yeniden canlanmasına... izin veren... Anayasanın her türlü yorumunun... bir demokratik anayasanın kurulmasındaki temel ilkeleri gerçekten kavrayamamış miyop grupların fikri olduğunu ...büyük bir ciddi- yetle ilân etmekten hiç bir tereddüt duymamaktayım.

İngiliz parlamenter kabine sistemini yukarıda söylenenlere ek bir husus olarak ileri süren... bilim adamları vardır... Anayasamız (bir model olarak) İngiliz parlamenter kabine sistemini seçmiştir (büyük öncül); İngiliz parlamenter kabine sisteminde kabine Avam Kamarasını her zaman feshedebilir (küçük öncül); o halde, bizim Anayasamıza göre de, kabine Temsilciler Meclisini her zaman feshedebilir (sonuç)...

Anayasada büyük öncül için herhangi bir temel bulmak imkansız değil midir? Anayasanın hiç bir yerinde İngiliz parlamenter kabine sisteminin (bir model olarak) seçildiği belirtilmemektedir....

...Bu gün, İngiliz parlamenter kabine sistemi biçiminin ilke olarak benimsendiğini söylemek ve her şeyi buna göre açıklamak

gerektiğini öne sürmenin kendisi bizzat akla uygun değildir. Yine İngiltere’de eski bir gelenek sayesinde popüler politika uygulanmıştır ve bu konuda bilinçlenme de vardır; oysa bunlar bizim ülkemizde yoktur. Bu nedenle, gerçek uygulama açısından... ülkemizde geniş bir fesih hakkını kabul etmek çok tehlikeli olup çeşitli riskolarla doludur.

III ... Ulusal Diet her zaman kendi kararıyla Temsilciler Meclisini fesih önergesini kabul edebilir. Yani, Ulusal Diet Temsilciler Meclisini kendi doğasında varolan yegâne hakka uygun olarak feshedebilir. Bunun ötesinde ,Ulusal Diet’in Devlet iktidarının en üst organı olması nedeniyle, Temsilciler Meclisinin feshiyle ilgili önergeyi özerk biçimde benimsemeye, öbür organlardan gelecek herhangi bir sınırlamaya razı olması için hiç bir nedeni yoktur.

Sonuç olarak hali hazırdaki davada, kabinenin bu koşullarda fesih yoluna başvurması Anayasaya aykırıdır... Fakat, çoğunluk oyunda anlatılan nedenlerle, yani dava açma biçiminin yasal olması nedeniyle, bu davada davacının iddia ve taleplerini reddetmekten başka yapabilecek bir şey yoktur...

II. YARGIÇ MANO’NUN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Yargıç Mano’nun görüşleri bizi fesihle ilgili şu saptamayı yapmaya zorlamaktadır. Parlamenter monarşilerin doğuşundan önce Avrupa’da Krallar Meclislerinin tutumlarından hoşlanmadıklarında bu meclisi feshedip yerine kendi arzularını daha çok uyabilecek bir meclisin gelmesi umuduyla yeni bir seçime giderlerdi. Bu günde, yürütmenin iki başlı olduğu parlamenter rejimlerde, parlamentoyu fesheden hâlâ devlet başkanı olmaktadır; fakat artık devlet başkanı parlamentoyu ancak ve ancak başbakanın istemi üzerine feshedebilmektedir (2).

(2) Sir Eric Fletcher, 7 Mayıs 1969 yılında Times gazetesinde İngiltere’de fesihle ilgili anayasal durumu şöyle nitelendirmekteydi: “Günün başbakanının ve yalnız onun kabineye bile danışmadan Taçtan fesih isteme hakkı olması Anayasanın yüzyıllardır yerleşmiş bir özelliğidir.

Böyle bir istem şimdiye dek reddedilmemiştir. Taçın bu iyi yerleşmiş gelenekten ayrılması herhalde herkesi şaşkırtıcı bir yenilik olacak ve kaçınılmaz bir biçimde , Taçı arzu edilmeyen tartışmaların içine sokacaktır.

Herhangi bir fesih isteminin zamanlanması, ayarlanması zamanın siyasal koşullarını değerlendirecek olan, başbakanın kişisel yargısıyla ilgili bir konudur....

Başbakanın bu konudaki durumu (fesihle ilgili durumu) son zamanlarda, bazen genel seçimlerin “başkanlık” biçimini alması olarak da nitelendirildiği, çağdaş eğilimlerle birlikte güçlenmiştir. 1966 yılının Martında ve 1964 yılının Ekiminde olduğu gibi, seçmenler Harold Wil son’un başbakan olmasını istediklerine karar vermişlerdir....”

R.H.S. Crossman başbakanın Bagehot’un yaşadığı dönemde bile (19. yüzyılın sonları) pri-

Parlamentonun feshinin bugün eski günlerdekinden farklı bir anlamı vardır. Eskiden feshe başvurulduğunda, yürütme değişmemekte, değişen meclis olmaktadır. Bu gün ise, meclisten güvensizlik oyu olan veya başka bir nedenle iktidarı bırakmak zorunda kalan yürütme ya istifa etmekte ya da izlemiş olduğu politikanın kamu oyu tarafından uygun görüldüğüne inanıyorsa fesih yoluna başvurmaktadır. Bu durumda yürütme en fazla yani seçimlerin sonuna dek iktidarda kalabilmekte ve seçim sonuçlarına göre davranmaktadır. Kısaca, parlamenter rejimde yasama ile yürütme kuvvetleri arasındaki ihtilâtların çözümü fesih mekanizmasıyla seçmen kütlesine bırakılmaktadır. Fesih parlamenter rejimin en belirgin niteliklerinden birini oluşturmaktadır(3).

Fesih sonunda yapılan seçimlerin sonucu ne olursa olsun, ister yürütme organı ister yasama organı halk tarafından haklı çıkarılsın, iki organ arasındaki uygunluk ve denge yeni baştan sağlanmış olur. Önemli olan seçim sonuçlarının taraflardan birini haklı çıkaracak biçimde gerçekleşmesidir. Yasama organının veya yürütme organının seçmenlerin vereceği karara göre hareket etmeleri ve iktidarı bırakmaları, bu iki organın ulus önünde sorumlu olmalarından ileri gelmektedir (4). Görüldüğü gibi, fesih kurumu yargıç Mano'nun iddiasının tersine, demokratik bir kurum olup, amacı seçmenleri hakemliğine başvurarak sorunu çözmektedir. Fesih zalim hükümetlerin doğuşundaki rolünü abartmamak gerekir. Feshin bulunmayışı da bir çok parlamenter rejimin çöküşüne neden olmuştur.

1961 Anayasamızın, 27 Ekim 1946 tarihli Fransa Anayasasının hemen hemen hiç işlememiş 51. maddesinin biraz değiştirilmiş bir kopyası olan, 108. maddesi, Millet Meclisi seçiminin, başbakanın istemi üzerine cumhurbaşkanınca yenilenmesini, gerçekleşmesi gerçekten çok güç bir takım koşullara bağlamıştı. 108. maddeye göre Millet Meclisi seçimlerinin yenilenebilmesi için, bakanlar kurulunun onsekiz aylık bir süre içinde gensoru ve görev sırasında güven

mus inter pares olmadığını ve yetkilerinin giderek arttığını belirtmektedir. Bakınız., Walter Bagehot, *The English Constitution*, Introduction by R.H.S. Crossman, Library, 1963 (ilk baskısı 1867'dir.) 51 - 57.

(3) Douglas V. Verney, *The Analysis of Political Systems*, Routledge and Kegan Paul Ltd., London, 1959, sh. 31 .

(4) IV. Fransa Cumhuriyeti ve 1961 Anayasamız gibi yürütme organının yasamayı fethetmesinin aşırı sınırlandırıldığı parlamenter rejimler de vardır. Bunların 1789 Fransız devriminin "konvansiyon" kuramından etkilendiği söylenebilir. Fesih hakkının sınırlandırıldığı parlamenter rejimlerin "meclis hükümeti" sistemini andırmaya başlamaları doğaldır.

oyu nedeniyle iki defa düşmüş ve üçüncü defa da güvensizlik oyu verilmiş olması gerekmektedir. 1961 Anayasası döneminde çeşitli hükümet bunalımları çıktı fakat buna karşın maddenin aradığı koşullar birarada bulunmadığından bu seçimi yenileme mekanizması işletilmedi.

Yukarda söylenenlere ek olarak, bakanlar kurulunun normal sayılabilecek bir süre içinde kurulmaması veya görevdeki bakanlar kurulunun çekilmesi, düşürülmesi durumlarında ortaya çıkacak hükümet krizlerini gidermeye yarayacak yöntemler de 1961 Anayasasında yer almaktaydı. Devlet yönetimi çekilmiş ya da düşürülmüş hükümetlerin yerine belli bir süre içinde yenisinin kurulmasını öngören bir anayasal kural bulunmadığından ancak idari ve ivedi işleri görebilecek olan işgüder hükümetler (5) elinde kalmıştır. Bu kamu oyununda tartışmalara, tedirginliklere ve rejim konusunda kuşkuların doğmasına neden olmuştur. 1973-1975 yılları arasında, önce 115, sonra 206, toplam 321 gün ülke siyasal bakımdan yetkisiz ve dolayısıyla sorumsuz işgüder hükümetler eliyle yönetilmiştir. Bu parlamenter rejimin sorumlu hükümet ilkesine ters düşmektedir (6).

1961 Anayasasının fesih konusundaki tutumu düşünüldüğünde, kişi yargıç Mano'nu düşüncelerinin tersine acaba işler ve sağlıklı bir fesih sistemi kabul edilseydi parlamenter rejim daha mı iyi işlerdi diye sormaktan kendini alıkoyamıyor. Yalnız şurasını önemle vurgulamak gerekir ki, fesihten umulan yararın sağlanabilmesi için, yapılacak olan seçimlerde taraflardan kimin, yani yasamanın mı yoksa yürütmenin mi haklı olduğuna, seçmenlerce kesin olarak karar verilmesi gerekir. Bunu sağlayacak olan ise, ülke koşullarına uygun bir seçim sistemi olacaktır. Parlamento seçimlerinde öyle bir seçim sistemi kabul edilmelidir ki, hem açık ve seçik bir çoğunluğun oluşması sağlanarak güçlü bir iktidarın oluşması kolaylaşmalı hem de küçük partilerin gerçek güçlerinin üstünde bir rol oynamaları önlenmelidir (7). Böyle bir seçim sisteminin kabul edilmesindeki zorunluluk, fesih sonucunda yapılacak seçimlerle

- (5) İşgüder hükümetlerin yetkileri konusunda bakınız., Claude Klein, "The Powers of the Caretaker Government: Are They Really Unlimited?" *Israel Law Review*, Vol. 12, No. 3, sh 271-287.
- (6) **Gerekçeli Anayasa Önerisi**, A.Ü. Siyasal Bilgiler ve Hukuk Fakültelerinin ilgili öğretim üyelerince hazırlanmıştır. A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982, sh. 125.
- (7) Hikmet Sami Türk'ün ilk kez 1976 yılında Siyasal İlimler Türk Derneğince Ankara'da düzenlenen Kanun-i Esasi'nin 100. Yılı Sempozyumuna sunduğu bildiri ile önerdiği beş yeni formülden özellikle "1.5'la başlayan yarımşar aralı aritmetik dizi ile bölme" başlıklı ikincisi Türkiye koşullarına

daha önceki seçimler arasındaki sürenin çok fazla olmamasıdır. Bu denli kısa bir sürede, eğer ekonomik ve toplumsal koşullarda ani ve çok önemli değişiklikler olmaz ise, parlamentoda partiler arasındaki sandalye dengesinin değişebileceğini ummak biraz hayalperestlik olur.

Fesih günümüzde yargıç Mano'nun belirttiği gibi yasama organını zayıflatan ve bu nedenle de diktatörlerin ortaya çıkmasını kolaylaştıran bir araç olmayıp, tersine yasama organında çoğunluğun sağlanabilmesi için halka başvurmayı gerektiren bir kurumdur.

Şurasını unutmamak gerek ki, bir toplumda demokrasinin var olup olmaması siyasal oyunun kurallarını getiren anayasal kurallardan daha çok o toplumdaki siyasal kültürle ilişkilidir. Özellikle, siyaset oyununu oynayacak olan siyasal elitlerin davranışları ve demokrasiye inanıp inanmamaları kurumsal düzenlemeler kadar bir biçimde göze gözükmez ise de, bunlardan çok daha önemlidir.

uygun formül gibi görünmektedir. Bildirinin metni ve üzerindeki tartışmalar için bakınız., Seçim Sisteminde değişiklik yapılmasına İlişkin Bazı Öneriler, **Türk Parlamentoculuğunun İlk Yüz Yılı** Ajans Türk Matbaası, Ankara,1978 sh.365-403.Daha geniş açıklamalar için bakınız., Hikmet Sami Türk, "Nasil Bir Seçim Sistemi?", A.Ü. **Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 36 1979, 1 - 4, sh. 39 - 82.